

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 09-02-2022 r.

Marcin Wiącek

KMP.071.1.2022.AN

**Pan
gen. Jacek Kitliński
Dyrektor Generalny Służby
Więziennej**

ul. Rakowiecka 37a
02-521 Warszawa

Szanowny Panie Dyrektorze,

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur (dalej: Krajowy Mechanizm, KMPT), którego funkcję pełnię od 2008 r., realizuje wizytacje prewencyjne w miejscach pozbawienia wolności, w rozumieniu art. 4 *Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192), dalej: OPCAT. Do miejsc objętych mandatem KMPT zaliczają się także podległe Panu jednostki penitencjarne.

Realizowane przez przedstawicieli Krajowego Mechanizmu wizytacje, zgodnie z art. 19 OPCAT, mają na celu sprawdzenie zarówno sposobu traktowania osób pozbawionych wolności, poziomu respektowania przez funkcjonariuszy Służby Więziennej tzw. minimalnych gwarancji antytorturowych, jak również ocenę warunków socjalno-bytowych związanych z pozbawieniem wolności.

Art. 19 ust. 2 OPCAT zobowiązuje także Rzecznika Praw Obywatelskich do przedstawiania odpowiednim władzom państwowym rekomendacji, których celem jest poprawa traktowania oraz warunków pozbawienia wolności i zapobieganie torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu osób w detencji.

Protokół fakultatywny w art. 22 zobowiązuje zaś przedstawicieli władzy państwowej do dokonywania pogłębionej analizy przedłożonych rekomendacji, a co za tym idzie nawiązywania konstruktywnego dialogu z Krajowym Mechanizmem. Współpraca organów władzy państwowej z KMPT stanowi podstawę i główną ideę funkcjonowania prewencyjnego systemu OPCAT. Jej

celem jest nie tylko wypracowanie sposobów i możliwości implementacji przedłożonych zaleceń, ale również tworzenie odpowiednich standardów dotyczących osób przebywających w detencji oraz poprawę praktyki ich stosowania.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur, w trakcie wizytacji prewencyjnej jednego z zakładów karnych¹, zidentyfikował problem, który może wywierać istotny wpływ na warunki odbywania kary pozbawienia wolności, jak również skutkować naruszeniem zakazu nieludzkiego i poniżającego traktowania określonego w art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

W wizytowanej jednostce oferta kantyny była uboga, a niektóre produkty spożywcze odpowiednie dla osób ze specjalnymi potrzebami żywieniowymi m. in. z określonymi nietolerancjami pokarmowymi (np. laktoza, gluten), były niedostępne. W związku z wprowadzeniem tzw. e-paczek żywieniowych, osadzeni oraz ich najbliżsi mogą składać zamówienia jedynie na produkty dostępne w ofercie podmiotu prowadzącego więzienną kantynę². Nie ma zatem możliwości otrzymania produktów żywieniowych spoza zakładu karnego, które respektowałyby specjalne potrzeby żywieniowe niektórych osadzonych.

Biorąc pod uwagę zarówno ofertę kantyny jak i obowiązujące przepisy kodeksu karnego wykonawczego³, osoby korzystające z konkretnych diet oraz cierpiące na nietolerancje pokarmowe „uzależnione” są jedynie od posiłków otrzymywanych w jednostce penitencjarnej. Z oczywistych względów takich jak np.: wykonywanie pracy fizycznej, występowanie chorób, wiek, przyzwyczajenia żywieniowe, czy odmienne zapotrzebowanie energetyczne – w indywidualnych przypadkach wyżywienie więzienne, może okazać się niewystarczające.

Zgodnie z brzmieniem kodeksu karnego wykonawczego – *skazany ma prawo co najmniej trzy razy w miesiącu dokonywać zakupów artykułów żywnościowych i wyrobów tytoniowych oraz innych artykułów dopuszczonych do sprzedaży w zakładzie karnym.*

Dodatkowo ustawodawca wskazał, iż – *skazany ma prawo otrzymać raz w miesiącu paczkę żywnościową, w skład której wchodzi artykuły żywnościowe lub wyroby tytoniowe zakupione za pośrednictwem zakładu karnego. Skazany otrzymuje paczkę żywnościową po złożeniu zamówienia*

¹ Wizytacja w Zakładzie Karnym w Hawie – rozmowy z osadzonymi za pośrednictwem Skype, przeprowadzona w dniach 6-9 grudnia 2021 r., (KMP.571.6.2021).

² Zob IGB Mazovia, <https://igbmazovia.pl/e-paczka>, [dostęp: 4.02.2022]. Podkreślenia wymaga fakt, że oferta w innych kantynach prowadzona przez wskazany jak również inne podmioty także jest ograniczona lub w ogóle nie są dostępne produkty żywieniowe dla wspomnianej grupy osadzonych, np. <https://www.sw.gov.pl/strona/dla-interesantow-zaklad-karny-w-garbalinie>; [dostęp: 4.02.2022], <https://www.sw.gov.pl/assets/36/56/22/81794417c1ec5ac992c7368bbfc0d56d6bb75dc1.pdf>, [dostęp: 4.02.2022].

³ Zob. Art. 113a § 1 i 3, ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, (t.j.: Dz. U. z 2021, poz. 53).

na piśmie oraz po pokryciu kosztów przygotowania paczki. Zamówienie może być również złożone przez osobę najbliższą⁴.

Możliwość otrzymywania przez osadzonych paczek żywnościowych zakupionych jedynie za pośrednictwem zakładu karnego (kantyny) wprowadzona została nowelizacją kodeksu karnego wykonawczego, która weszła w życie z dniem 1 lipca 2015 r.⁵ We wcześniejszym brzmieniu przytaczanego przepisu, skazany mógł otrzymać spoza jednostki penitencjarnej raz na kwartał paczkę z żywnością o ciężarze nieprzekraczającym wraz z opakowaniem 5 kg. W określonych przypadkach dyrektor jednostki mógł także wyrazić zgodę na przekazanie paczki przekraczającej dopuszczalny ciężar.

Celem przytoczonej nowelizacji było przede wszystkim wyeliminowanie możliwości przemytu na teren jednostek penitencjarnych zabronionych przedmiotów oraz substancji⁶, a co za tym idzie podniesienie poziomu bezpieczeństwa na ich terenie i zminimalizowanie możliwości wystąpienia zdarzeń niepożądanych.

Przyjęte rozwiązanie wzbudziło wątpliwości Rzecznika Praw Obywatelskich m.in. w zakresie dotyczącym możliwości przekazywania paczek jedynie przez osoby najbliższe. W ocenie RPO zawężanie tego grona jedynie do osób najbliższych nosi znamiona dyskryminacji, szczególnie w stosunku do osadzonych, którzy nie posiadają bliskich lub nie utrzymują z nimi kontaktów⁷. Co więcej, do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich wpływają skargi od więźniów dotyczące realizacji w praktyce prawa do otrzymywania e-paczek, w szczególności wskazujące na terminowość ich dostarczania jak i możliwość zamawiania chociażby świeżych owoców i warzyw⁸.

W mojej ocenie podnoszenie poziomu bezpieczeństwa jednostek penitencjarnych jest ideą godną pochwały. Należy jednak mieć na uwadze, że proponowane nowelizacje, nie mogą stać w sprzeczności z innymi uprawnieniami osadzonych, a co najważniejsze nie mogą ingerować w ich przyrodzoną godność i prowadzić do dyskryminacji. W analizowanym przypadku, wprowadzone rozwiązanie dotyczące realizacji uprawnienia osadzonych do utrzymywania kontaktów z rodziną

⁴ Tamże.

⁵ Zob., art. 4 pkt 44 lit. a ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, (t.j.: Dz. U. z 2015 r., poz. 396).

⁶ K. Dąbkiewicz, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, wyd. IV, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 113(a).

⁷ Wskazana kwestia była przedmiotem skargi do Trybunału Konstytucyjnego, do której przyłączył się Rzecznik Praw Obywatelskich (sygn. akt SK 10/16). W wyroku z dnia 19 grudnia 2017 r. Trybunał Konstytucyjny uznał zaskarżony przepis za zgodny z konstytucją oraz umorzył postępowanie w pozostałym zakresie.

⁸ Sprawy prowadzone przez Zespół ds. Wykonywania Kar, (np. IX.517.225.2016; IX.517.2009.2019; IX.517.1835.2018). Wskazana kwestia była także przedmiotem Wystąpień Generalnych kierowanych do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej (Wystąpienie z 24 września 2018 r., IX.517.225.2016) oraz Zastępcy Dyrektora Generalnego Służby Więziennej (Wystąpienie z 23 maja 2016 r., IX.517.225.2016).

i bliskimi m. in. przez otrzymywanie e-paczek⁹, doprowadziło do zaistnienia stanu faktycznego, który negatywnie wpływa na humanitarny wymiar wykonywania kary pozbawienia wolności, zagwarantowany w art. 41 Konstytucji RP.

Podkreślenia wymaga fakt, że pod pojęciem humanitarnego wykonywania kary pozbawienia wolności należy rozumieć takie traktowanie skazanego, które uwzględnia jego minimalne potrzeby w odniesieniu do przeciętnych standardów danego społeczeństwa oraz daje możliwość, chociażby w ograniczonym zakresie, do decydowania o swojej sytuacji oraz postępowaniu¹⁰. Co więcej, Trybunał Konstytucyjny za niehumanitarne uznał „*takie działania organów władzy państwowej, które – nie służąc bezpośrednio założonym celom kary pozbawienia wolności – prowadzą do udręki fizycznej skazanych, do poniżania ich godności osobistej, uszczuplania ich praw albo uniemożliwiania im ochrony swoich praw*”¹¹. Warto także powtórzyć za Trybunałem, iż wolność od nieludzkiego i poniżającego traktowania ma charakter absolutny i nie może być w żadnych warunkach ograniczona.

Kwestia właściwego wyżywienia osadzonych oraz zaopatrzenia więziennych kantyn była także wielokrotnie poruszana przez Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT). Komitet zauważył, iż kantyny więzienne powinny być wyposażone nie tylko w produkty odpowiedniej jakości, w rozsądnych cenach dopasowanych do zamożności osadzonych, ale co najważniejsze odpowiadać potrzebom więźniów¹². CPT pozytywnie ocenił jednostki penitencjarne, w których respektuje się preferencje żywieniowe osadzonych ze względu na różnorodne przekonania oraz potrzeby (np. diety halal, koszerne, wegetariańskie i inne), zarówno jeżeli chodzi o pożywienie dostarczane przez administrację jak i wyposażenie więziennych sklepów w odpowiednie produkty¹³.

Pragnę zwrócić uwagę Pana Dyrektora, że także Światowa Organizacja Zdrowia (WHO), podnosi, iż jakość oraz ilość żywności dostępnej w jednostkach penitencjarnych ma nie tylko duży wpływ na zdrowie osadzonych, ale także na jakość życia więźniów oraz warunki odbywania kary pozbawienia wolności. Co więcej, wg WHO odpowiednie żywienie w kontekście osadzonych powinno być uznawane za jedno z podstawowych praw człowieka. Dlatego też Organizacja promuje koncepcję tzw. normalizacji – rozumianej jako stworzenie środowiska odbywania kary

⁹ Zob. Art. 105 § 1, ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, (t.j.: Dz. U. z 2021, poz. 53).

¹⁰ P. Sarnecki, Komentarz do art. 41 Konstytucji RP, [w:] L. Garlicki, (red.), Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, t. III, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2003, s. 8-9.

¹¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 maja 2008 r., sygn. akt SK 25/07.

¹² Zob. Raport z wizyty CPT w Gruzji, CPT/ Inf (2007) 42, § 40-42; Raport z wizyty CPT w Bułgarii, CPT/Inf (2018) 15, § 81.

¹³ Zob. Raport z wizyty CPT w Holandii, CPT/ Inf (2012)21, § 34; Raport z wizyty CPT w Grecji, CPT/Inf (2001) 18, [part 1], § 139.

pozbawienia wolności w warunkach jak najbardziej zbliżonych do tych panujących na wolności¹⁴. W opracowaniu *Food system in correctional settings. A literature review and case study*, WHO wskazuje, że wspieranie odpowiednich nawyków żywieniowych u osadzonych nie tylko pozwala zadbać o zdrowie fizyczne oraz zapobiegać chorobom, ale traktowane jest także jako środek budujący tożsamość więźniów, właściwe relacje w jednostce penitencjarnej oraz wpływa pozytywnie na zdrowie psychiczne osób pozbawionych wolności. Według WHO na efektywny system resocjalizacji oraz readaptacji społecznej skazanych wpływ mają takie działania jak edukacja żywieniowa czy umożliwienie dokonywania zdrowych wyborów w dobrze i różnorodnie zaopatrzonych więziennych kantynach¹⁵.

W mojej ocenie, każdej osobie pozbawionej wolności powinno się zagwarantować równy dostęp do możliwości dokonywania zakupów za pośrednictwem zakładu karnego, jak również otrzymywania paczek żywieniowych zakupionych przez najbliższych. Obecnie ze względu na ograniczoną ofertę spożywczą podmiotów prowadzących obrót e-paczkami, uprawnienie to jest niemożliwe do zrealizowania w przypadku osadzonych z nietolerancjami pokarmowymi, lub korzystających z innych diet. Tym samym naruszane jest prawo do humanitarnego sposobu odbywania kary pozbawienia wolności.

Mając powyższe na uwadze, zwracam się do Pana Dyrektora z prośbą o zajęcie stanowiska wobec przedstawionego problemu oraz o poinformowanie mnie o podjętych w tej sprawie działaniach.

Z wyrazami szacunku,

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/

¹⁴ <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/prisons-and-health/focus-areas/nutrition>, [dostęp:4.02.2022].

¹⁵ https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0006/292965/Food-systems-correctional-settings-literature-review-case-study.pdf, [dostęp:4.02.2022].